

<https://doi.org/10.26565/10.26565/2220-8089-2024-46-09>

УДК 321.01:323.2:316.772.3

Дарина Юріївна Козирецька

Аспірантка кафедри політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Вул. Г. Сковороди, 2, м. Київ, 04070

kozyretska@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2256-2648>

МЕРЕЖЕВА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ У ДОСЛІДЖЕННІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

У сучасному глобалізованому світі політичні процеси дедалі частіше відбуваються в результаті взаємодії між окремими акторами, які утворюють мережі. Сучасні політичні процеси розглядаються крізь призму мережевої теорії політики. Розкривається сутність та зміст мережевої теорії політики. Підкреслюється актуальність дослідження мереж у політичних процесах та значення теорії мереж як одного із напрямів політичної науки для розробки нових концептів для аналізу та обґрунтування різноманітних політичних явищ і сучасних тенденцій. Зазначено, що політики, бізнес-структури та громадські організації, об'єднуючись на основі спільних інтересів, здатні впливати на процес ухвалення політичних рішень не менш ефективно, ніж державні інституції. Вивчення праць німецької та британської шкіл мережевого аналізу дозволяє дійти висновку про недостатність традиційних підходів до аналізу політичних процесів та пояснення динаміки сучасної політики, оскільки вони зосереджені переважно на дослідженні правил і норм, розвитку структур та взаємодії інституцій, ігноруючи складніші взаємозв'язки та їх причинність.

Пропонується розглянути основи мережевої теорії політики як новий підхід до розуміння політичних процесів, акцентуючи увагу на ролі зв'язків і взаємозалежностей між різними політичними акторами. Простежується еволюція мережевої теорії політики, починаючи з 1970-х років із появою неоінституційного підходу, та обґрунтовується її значущість для дослідження сучасних політичних процесів у контексті сучасних змін.

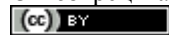
Рекомендується аналізувати політичну владу не як ієрархічну структуру, а як мережу, де кожен вузол (наприклад, органи державної влади, міжурядові організації, бізнес-корпорації, громадські об'єднання) може впливати на загальний результат політики. Пропонується застосовувати для дослідження мереж політичних акторів нову термінологію, яка досі не використовувалася в українській політичній науці. Наголошується на актуальності мережевої теорії політики та рекомендується використовувати її в майбутніх дослідженнях як один із інструментів, що дає змогу врахувати максимальну кількість чинників, пов'язаних із виробленням політики.

Ключові слова: мережева теорія політики, прийняття політичних рішень, політичні інститути, неформальна взаємодія, політичні еліти, політичні мережі, актори, політико-управлінські домени.

Як цитувати: Козирецька, Д.Ю. 2024. Мережева теорія політики у дослідженні сучасних політичних процесів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, серія «Питання політології»* 46: 68-73. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-46-09>.

In cites: Kozyretska, D. 2024. Policy Network Theory in the Study of Modern Political Processes. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Issues of Political Science»* 46: 68-73. <https://doi.org/10.26565/2220-8089-2024-46-09> (in Ukrainian).

© Козирецька Д.Ю., 2024.

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0.

Дослідження сучасних політичних процесів набувають все більшої складності та багаторівневості. Дослідники розробляють дедалі комплекснішу методологію, яка враховує не лише технічні аспекти, а й суб'єктивні фактори, що впливають на учасників політичних процесів.

Традиційні підходи до аналізу політичних процесів, де основна увага приділялась, зокрема, аналізу становлення правил та норм, дослідженню розвитку структур, вивченню взаємодії індивідів – груп – інституцій, все частіше демонстрували свою обмеженість у контексті сучасних викликів. Поведінка політичних акторів, постійна трансформація політичних інститутів та зростання ролі персональної взаємодії в процесі прийняття політичних рішень зумовили необхідність використання понять, методів і концепцій, зокрема з економічної, соціологічної та інших теорій, для аналізу сучасних політичних процесів.

У 1970-х роках у відповідь на таку необхідність, сформувався неінституційний підхід. У цей же період сформувався мережевий аналіз як новий аналітичний інструмент, що відкрив нові перспективи у вивченні політичних процесів як динамічних систем взаємодій між різними акторами. Фактично, необхідність розробки теоретичних і методологічних засад, які б забезпечували аналіз політичного процесу як результату складної мережевої взаємодії між політичними та іншими акторами, стала підґрунтям для формування перших основ мережевої теорії політики.

Розвиток мережевої теорії політики (policy network theory), ґрунтується на дослідженнях таких авторів, як Р. Родес та Д. Марш (Marsh, Rhodes 1992), К. Даугберг (Daugbjerg 1998). Важливим внеском у мережеву теорію є концепція «залізних три кутників» Т. Лоуї (Lowi 1979), яка описує взаємодію між політиками, бюрократами та групами інтересів. Водночас Х. Хекло (Heclo 1978) піддав критиці концепцію Т. Лоуї та запропонував поняття «проблемних мереж», які мають більш динамічний склад учасників і формуються для вирішення конкретних питань.

Дослідження Ф. Шарпфа та Е. Гіденса (Giddens 1984) зосереджуються на інституційному контексті, в якому функціонують мережі. Автори наголошують, що політичні актори залежать від ресурсів один одного, а

їхня взаємодія визначається правилами та нормами, які діють в мережах. Й. Олсен, Дж. Марш (March, Olsen 1989) запропонували концепцію «мережових ігор», яка пояснює, як стратегічні дії акторів формують політичні процеси.

Серед сучасних досліджень можна виділити В. Кікерта, Е. Кліяна (Kickert, Klijn 1997) та їх напрацювання концепції мережевого управління. Д. Ноук (Knook 1990) досліджував роль неформальних груп впливу.

Сучасні роботи дослідників здебільшого є новими інструментами, які можуть бути використані наступниками для поглибленого аналізу політичних процесів. Мережева теорія політики перебуває у процесі постійного синтезу з дотичними дисциплінами, зокрема соціологією та економікою, що сприяє її методологічному вдосконаленню та розширенню сфери застосування.

Мета цієї статті полягає у розкритті основних положень мережевої теорії політики та обґрунтуванні її значущості у дослідженні сучасних політичних процесів. Особлива увага акцентується на необхідності аналізу взаємозв'язків між політичними акторами у процесах формування та реалізації політики, а також визначення ролі неформальних груп впливу, які виникають та функціонують у децентралізованих політичних системах.

Сучасна організація політичного процесу значною мірою базується на персоналізованому характері взаємовідносин між політичними акторами. У кожному новоствореному уряді або парламенті «природним чином» формуються групи політичних акторів, які надають своїм учасникам можливість спільного використання обмежених ресурсів для посилення владних повноважень та створення замкнутої системи управління. Такі групи (далі: політико-управлінські домени), мають більший вплив на політичний процес порівняно з окремими акторами. Це дозволяє припустити, що саме мережа політико-управлінських domenів визначає характер і динаміку політичного процесу.

Відповідно до мережевої теорії політики, політика розглядається як система взаємодії, що формується через складну мережу зв'язків між різними акторами. Важливою складовою цієї теорії є інституційний контекст, в якому відбувається мережева взаємодія. Мережева теорія

політики розглядає державу як агента політики, який не має домінуючої ролі в політичному процесі. Державні структури є елементами мережі, які на рівні з іншими акторами мережі вступають в обмін ресурсами.

Мережева теорія політики акцентує увагу на взаємодії різних акторів у процесах формування та реалізації політики. Вона підкреслює важливість мережевої взаємодії між державними установами, приватними компаніями, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Ключовими представниками мережевої теорії політики є Д. Марш та Р. Родес (Marsh, Rhodes 1992) – представники британської школи мережевого аналізу. Дослідники фокусують свою увагу на зв'язках між інститутами політичної системи. Згідно з концепцією цих дослідників, державні інститути не ізольовані один від одного формальним розподілом повноважень, вони часто знаходяться в ситуації ресурсної взаємозалежності при вирішенні завдань в рамках своєї спеціалізації, що створює умови для горизонтальних взаємодій, ведення переговорів, взаємних поступок, пошуку компромісу, примирення суперечностей, пристосування один до одного в разі структурних змін. Таким чином, окремо від державних інститутів створюються мережі, наявність яких дозволяє говорити про державу як про сукупність інституційних угод з метою реалізації норм і правил за допомогою безперервних і впорядкованих дій індивідів, що займають посадові позиції в державних інститутах. Р. Родес та Д. Марш визначають мережу як набір формальних (інституційних) і неформальних зв'язків між урядовими та іншими суб'єктами, які утворюються навколо особистих інтересів та домовленостей у прийнятті та здійсненні державної політики і здатні визначати порядок денний політики та впливати на її результат (Marsh, Rhodes 1992: 10-12).

К. Даугберг доповнив теорію Р. Родеса та Д. Марша припущенням, що політична мережа має ядро і периферію: ядро складається з акторів які визначають політичний процес (мають ресурси, аби впливати на результат політики), актори периферії долучаються до тих питань політики, з яких мають ресурси, аби впливати (Greaves, Grant 2010: 8).

Важливим внеском, що посилив головну ідею теорії мережевої політики, є концепція «залізних трикутників» Т. Лоуї, яка представляє стабільне структурне утворення, яке складається з груп інтересів, що спільно

діють у межах однієї політико-управлінської сфери. Згідно з концепцією Т. Лоуї вершинами «залізного трикутника» є три групи акторів – політики, бюрократи та групи інтересів, які взаємодіють один з одним, виходячи з власних інтересів, сторонами моделі є механізми взаємодії. Для моделі «залізних трикутників» характерний обмежений допуск нових членів, корпоративна солідарність і захоплення або розподілення між учасниками ключових ресурсів (Miller, Demir 2007: 138).

У 1970-х роках Х. Хекло піддав критиці концепцію Т. Лоуї, адже модель «залізних трикутників» враховує лише стабільний склад учасників, які працюють в окремих сферах політики задля контролю над конкретними державними програмами і задоволенням власних інтересів. Х. Хекло запропонував інший термін для позначення альянсів в політико-управлінській сфері – проблемні мережі. Проблемні мережі – це окремі групові утворення, які виникають для розв'язання конкретної проблеми. Проблемні мережі включають постійно змінний склад учасників, які на різних фазах існування мережі входять або виходять з неї. Взаємодія між учасниками побудована не лише на власній вигоді, а й на ідеях про реалізацію тієї чи іншої політики (Miller, Demir 2007: 138).

Узагальнюючи, можливо виділити ряд положень, на яких ґрунтується мережева теорія політики:

- актори не можуть досягнути своїх цілей без використання ресурсів, якими володіють інші актори. Згідно з Е. Гіденсом, патерни взаємодії між політичними акторами виникають навколо політичних проблем і зон зосередження ресурсів; набуваючи стійкий характер взаємодії з огляду на обмеженість і винятковість ряду ресурсів, виникають або закріплюються правила, які регулюють поведінку акторів, розподіл ресурсів у мережі, взаємодію всередині мереж (Giddens 1984);

- згідно з Р. Родес та Ф. Шарпф (Marsh, Rhodes 1992), усередині мереж можливі різні взаємодії, пов'язані з політикою і іншими сферами інтересів. Такі взаємодії визначаються як мережеві ігри, суть яких полягає в тому, що актори мережі, обмежені встановленими мережею механізмами розподілу ресурсів і правил, діють стратегічно для досягнення власних цілей (Й. Олсен, Дж. Марш (March, Olsen 1989).

Відтак, політичний процес розглядається як набір ігор між політичними акто-

рами, де кожен по-своєму бачить природу проблеми, шляхи її вирішення і дії інших мережових акторів, що зумовлює вибір політичних стратегій. Головна ціль в мережових іграх – формування узгодженості з іншими акторами, результат гри – наслідок взаємодії стратегій різних гравців всередині гри;

- в мережовій теорії політики пояснення успішності або результативності політичного процесу базується на тому, наскільки вдалою була взаємодія між акторами. Для ефективної взаємодії необхідно досягнення високого рівня довіри в мережі, існування правил розв'язання конфліктів, функціональних механізмів координації;

- узгодженість дій та співробітництво акторів в досягненні загальних цілей забезпечується таким управлінським механізмом як мережеве управління.

Мережеве управління може здійснюватися як державними, так і недержавними інститутами двома типами стратегій: управлінням процесами і управлінням мережею (В. Кікерт, Е. Кліян, Йооп Ф.М. Коппенян (Kickert, Klijn, Korpenjan 1997). Управління процесами націлене на поліпшення взаємодії акторів в мережових іграх за допомогою розробки стратегій співробітництва, поліпшення взаєморозуміння з приводу певних питань або рішень, створення тимчасових організаційних домовленостей між акторами. Управління мережею націлене на трансформацію мережі, яка сприятиме орієнтації мережових акторів на співпрацю (Б. Дамгаард (Damgaard 2006). Таким чином, мережеве управління це набір механізмів, які координують вироблення політичних рішень акторами, а також узгоджують конкуруючі інтереси акторів. Відтак, мережева теорія політики є підходом, що дозволяє пояснювати складні й нестабільні соціально-політичні процеси, інтегруючи інші теорії та концепції. Використовуючи поняттєвий апарат мережевого підходу, ця теорія досліджує та оцінює управлінські, структурно-функціональні аспекти політики. Розглядаючи політику як складний мережовий процес, де постійно відбувається взаємодія між політичними, і не тільки політичними, акторами, є необхідність у дослідженні класифікувати їх. Наприклад, Дж. Андерсон (Anderson 1994) виокремлює дев'ять типів учасників мережі, поділяючи їх на дві категорії:

- офіційні представники політичного процесу, які мають владні повноваження для здійснення представництва в процесі прийняття політичних рішень: законодавці, вищі посадовці, чиновники та судді;

- неофіційні учасники, які не мають легітимності в політичному процесі: групи інтересів, політичні об'єднання, аналітичні центри та ЗМІ, виборці (Anderson 1994: 54-72).

Також Дж. Андерсон розмежовує акторів, які долучені до політичного процесу, на первинних (primary) та вторинних (supplementary):

- до первинних акторів належать ті, хто має безпосередню владу і конституційні права для здійснення своєї діяльності (наприклад, Верховна Рада України);

- до вторинних належать актори виконавчої влади (Кабінет Міністрів України та його комітети), які є підзвітними і залежать від законодавчих актів парламенту та рішень президента, однак мають право на прийняття політичних рішень на своєму рівні (Anderson 1994: 54-72).

Таким чином, є три групи акторів: перша – громадяни (виборці), які мають можливість впливати на політичний процес, однак не є учасниками законодавчого або управлінського процесу; друга – політичні актори, які є учасниками процесу прийняття політичних рішень та безпосередньо впливають (визначають) на політичний процес; третя – «політична еліта», якій офіційно належить право приймати політичні рішення та визначати політичний процес.

До політико-управлінських доменів належать представники організаційних утворень, які здійснюють вплив на процес прийняття політичних рішень.

Як зазначає Д. Ноук, політико-управлінські домени – це організоване утворення акторів, які разом з іншими доменами формують мережу. Політико-управлінський домен є комплексною організацією, в якій приймаються, реалізуються і оцінюються колективні взаємопов'язані рішення; домен складається з акторів, які мають спільні інтереси в конкретних галузях політики і здійснюють вплив на політичні рішення. Політико-управлінський домен складається з чотирьох компонентів: політичні актори, політико-управлінські інтереси, владні відношення, колективні дії. Ці компоненти є складом будь-якої мережі, яка формується протягом підготовки, прийняття і виконання політичного рішення (Knoke 1990: 163).

Досліджуючи політичний процес відповідно до мережевої теорії політики, мережу політико-управлінських доменів можна аналізувати, наприклад, *на організаційному рівні*: на цьому етапі досліджується, чи здатні актори діяти самостійно та чи існує ієрархічна структура, яка може їм перешкодити.

жати. Можливо також проаналізувати, наскільки повноцінно актори доменів, яких контролює центральний актор, пов'язані між собою і знають про існування один одного. На цьому рівні родинні зв'язки, зв'язки за етнічною приналежністю, дружби (та інше) гарантують більш високий рівень взаємодії.

Або можливо аналізувати *на концептуальному рівні*: з метою дослідити, чому актори, які беруть участь в політичному процесі, об'єднуються в мережу, в нашому випадку в політико-управлінський домен, якою є мотивація та інтереси у використанні такого типу взаємодії. Для аналізу цей рівень є важливим, адже вказує на причину, яка утримує мережу від розпаду і дозволяє її членам діяти стратегічно з централізованим управлінням або без такого управління.

Використовуючи спеціальне програмне забезпечення, можливо *на технічному рівні* вимірювати показники зв'язків, а також вказувати на механізм управління акторами в мережі.

Важливо зауважити, що мережева теорія політики використовується для дослідження структурних особливостей, а не раціональної поведінки акторів у політичному процесі. Конфігурація мережі політико-управлінських доменів, тип зв'язків між акторами, ефективність взаємодії сукупно впливають на політичний процес.

На відміну від представників інституційного підходу, представники мережевої теорії політики припускають, що діяльність неформальних груп впливу є більш важли-

вою в політичному процесі, ніж діяльність державних інституцій.

Один із ключових висновків, що випливає з використання мережевої теорії у дослідженні сучасних політичних процесів, полягає в тому, що політичні процеси більше не можна розглядати виключно в контексті ієрархічних структур, характерних для традиційного державного управління. Натомість, сучасні політичні процеси характеризуються горизонтальною координацією, гнучкістю та адаптивністю, де важливу роль відіграють не лише політичні актори, а й представники бізнесу, громадські організації, міжнародні організації. У цьому контексті мережі виступають не лише засобом координації дій між різними акторами, але й платформою для формування нових форм взаємодії, розподілу ресурсів та вироблення політичних рішень.

Таким чином, мережева теорія політики дозволяє не лише ширше досліджувати природу сучасних політичних процесів, а й допомагати глибше розуміти політичні трансформації, де влада розподіляється між численними суб'єктами, що діють у складній системі взаємозалежностей.

При дослідженні сучасних політичних процесів мережевий аналіз виступає інструментом, що допомагає розкривати взаємозв'язки між різними акторами, виявляти багаторівневу систему взаємодій між державними, приватними та громадськими акторами, які беруть участь у процесі формування, прийняття та реалізації політики.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2024

Стаття рекомендована до друку 10.10.2024

Daryna Kozyretska

PhD student, Department of Political Sciences, National University of Kyiv-Mohyla Academy,
2, H. Skovorody str., Kyiv, 04070, Ukraine
kozyretska@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-2256-2648>

POLICY NETWORK THEORY IN THE STUDY OF MODERN POLITICAL PROCESSES

In the modern globalized world, political processes increasingly occur as a result of interactions between individual actors who form networks. Contemporary political processes are examined through the lens of Policy Network Theory. This theory elucidates the essence and content of Policy Network Theory itself, highlighting the importance of studying networks in political processes and the value of network theory as a subfield of political science for developing new concepts to analyze and explain diverse political phenomena and current trends. It is noted that politicians, business structures, and civil society organizations, by uniting based on shared interests, can influence the political decision-making process no less effectively than state institutions. Networks in political processes are characterized by decentralization, close interaction, and an ever-changing structure in which resources, including financial

assets, information, or simply ideas, are constantly exchanged. An illustrative example of network formation in the political process in Ukraine is the «Servant of the People» Political party. Founded on the eve of the parliamentary elections, this leading party created a network of a new political elite whose members had no prior experience in politics, but included industry experts, activists, business representatives, and cultural figures. By adopting a decentralized approach to communication and organizing support at the regional level, the party managed to build a nationwide network in a short period of time. This example illustrates how a political party can operate within the network model, uniting different social groups around a common goal and using horizontal links to effectively disseminate its ideas and implement initiatives. The study of works from the German and British schools of social network analysis leads to the conclusion that traditional approaches to analyzing political processes and explaining the dynamics of modern politics are insufficient. These approaches primarily focus on studying rules and norms, the development of structures, and institutional interactions, while overlooking more complex interconnections and their causality.

It is proposed to view the foundations of Policy Network Theory as a new approach to understanding political processes, emphasizing the critical role of connections and interdependencies among various political actors. The evolution of Policy Network Theory is traced, beginning in the 1970s with the emergence of the neo-institutional approach, and its importance for studying contemporary political processes in the context of modern transformations is substantiated.

It is suggested that political power should be viewed not as a hierarchical structure but as a network, where each node (e.g., state authorities, intergovernmental organizations, business corporations, or civil society associations) can influence the overall outcome of policy. It is suggested to adopt new terminology, previously unused in Ukrainian political science, for studying networks of political actors.

The relevance of Policy Network Theory is emphasized, and its application in future research is recommended as a tool that allows for the consideration of the broadest range of factors influencing policymaking.

Keywords: *policy network theory, policy-making, political institutions, informal institutional interaction, political elite, political networks, political and administrative domains.*

REFERENCES

1. Marsh, David, & Rhodes, R.A.W. 1992. *Policy Networks in British Politics: A Critique of Existing Approaches*. Oxford: Clarendon Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198278528.001.0001>
2. Daugbjerg, Carsten. 1998. Explaining Policy Outcomes: Integrating the Policy Network Approach with Macro-Level and Micro-Level Analysis. In: David Marsh, Carsten Daugbjerg (Eds.), *Comparing Policy Networks*. Buckingham: Open University Press: 52–71.
3. Lowi, Theodore J. 1979. *The End of Liberalism: Ideology, Policy, and the Crisis of Public Authority*. New York: W.W. Norton & Company. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199646135.013.3>
4. Hecl, Hugh. 1978. Issue Networks and the Executive Establishment. In: Martin Lodge (Ed.), *The Oxford Handbook of Classics in Public Policy and Administration*. Oxford: Oxford Handbooks: 372–382. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199646135.013.28>
5. Giddens, Anthony. 1984. *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. United States by the University of California Press.
6. March, James G., & Johan P. Olsen. 1989. *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. The Free Press (Macmillan).
7. Kickert, Walter J.M., & Erik-Hans Klijn, Joop F.M. Koppenjan. 1997. *Managing Complex Networks: Strategies for the Public Sector*. SAGE Publications Ltd. <https://doi.org/10.4135/9781446217658>
8. Knoke, David. 1990. *Political Networks. The Structural Perspective*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527548>
9. Greaves, Justin, & Wyn Grant. 2010. *Underperforming policy networks: the biopesticides network in the United Kingdom*. British Politics URL.: https://wrap.warwick.ac.uk/id/eprint/2973/1/WRAP_Greaves_0381539-pais-210310-policy_networks_article_june_2009.pdf
10. Miller, Hugh, & Demir Tansu. 2007. *Policy Communities. Handbook of Public Policy Analysis* /ed. by Frank Fischer, Gerald J. Miller. New York: CRC Press Taylor&Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9781315093192>
11. Damgaard, Bodil. 2006. Do Policy Networks Lead to Network Governing? *Public Administration* 84 (3): 673–691. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9299.2006.00607.x>
12. Anderson, Christopher J. 1994. *Public Policymaking: An Introduction*. Boston. URL: <https://studylib.net/doc/27578010/public-policy-making-an-introduction-james-e-anderson>

The article was received by the editors 23.08.2024.

The article is recommended for printing 10.10.2024.